

A gazdasági törvények rendszer-jellege

A sokrétű gazdasági kategóriák rendszerkoncepciók feldolgozása nálunk is napirendre került. C. Fríntu itt összefoglalt cikkében (PROBLEME ECONOMICE, 1973. 9.) nem az objektív gazdasági törvények bonyolult, széles skálájú kérdéseit boncolja, csak azok rendszerjellegűségét — az általános rendszerelméleti alaptételek értelmében. Kiindulási pontja az az alaptétel, hogy a társadalom a különböző bonyolultságú és szervezettségű, hierarchikus sorrendű *alrendszerek* egységes *rendszere*, s ehhez a gazdasági rendszerek is hozzátartoznak mint *alrendszerek*.

Az objektív gazdasági törvények rendszere egyfelől az egész gazdasági életet magában foglaló gazdasági rendszer, másfelől *alrendszer* az általános társadalmi törvények rendszerében. A rendszer fogalmának már mások munkáiban adott általános megfogalmazását C. Fríntu ráépíti az objektív gazdasági törvények rendszerére is, megállapítva, hogy e törvények „egységes összességek” egymás közti kapcsolatokkal és kölcsönhatásokkal, s a társadalmi-gazdasági környezettel szoros összefüggésben úgy viselkednek és működnek, mint egy sajátos jellemvonással és szerkezettel, megfelelő szereppel és funkcióval rendelkező „egész”, amelynek keretében minden gazdasági törvény egyidejűleg megőrzi a saját jellegzetességét.

Az általános meghatározás mellett C. Fríntu a gazdasági törvények szerepével és funkcióival is foglalkozik. Kimutatja, hogy a gazdasági mechanizmus normális működéséhez szükséges feltételek vagy elemek megléte, illetve hiánya elősegíti, illetve fékezi a gazdasági rendszer fejlődését vagy működését. A gazdasági életet tulajdonképpen az összes gazdasági törvények együttes egésze szabályozza, és tervszerű vagy spontán szabályozás nélkül semmiféle gazdaság nincsen. A szocializmusban a gazdasági folyamatokat tudatos, egységes vezetés szabályozza az egész népgazdaságot átfogó egységes terv alapján.

A szerző a továbbiakban azokkal a főbb jellemvonásokkal foglalkozik, amelyek meghatározzák a gazdasági törvények rendszerének konkrét megnyilvánulásait. Az erre vonatkozó, cikkében kifejtett nézeteket nagyjából a következőképp foglalhatjuk össze:

- legfontosabb jellemvonás a törvények *egysége* és a közöttük fellépő *kölcsönhatások*. A gazdasági törvények nem egyszerűen „léteznek” és „együttműködnek”, hanem szoros kapcsolatban, kölcsönös viszonyban vannak egymással a rendszer keretén belül, feltételezik egymást és kölcsönösen hatnak egymásra;

- egy másik fontos jellemvonása a gazdasági törvények rendszerének a *belső szerkezet* és *bonyolultság*, ami elsősorban a törvények közötti változatos és széles körű kölcsönkapcsolatokból adódik, de a törvények rendszere és az általuk szabályozott gazdasági terület közötti szoros összefüggés is meghatározza;

- további figyelemreméltó jellemvonás az, hogy a gazdasági törvények *rendszere részekből tevődik össze* (az egyes gazdasági törvényekből), amelyek saját tulajdonságaikat megőrző *alrendszerekként* jelentkeznek, megtartva viszonylagos függetlenségüket a főrendszerrel szemben;

- a gazdasági törvények rendszere a *nyílt rendszerek* csoportjába tartozik, mivel állandó kapcsolatban van a gazdasági környezettel, amelyet szabályoz, és fontos jellemvonása a visszacsatolás.

C. Fríntu az utóbb említett jellemvonástól elválasztja azt a tulajdonságát a törvények rendszerének, hogy *bemenetekkel* és *kimenetekkel* (input—output) rendelkezik; e rövid recenzió írója szerint azonban a mondott tulajdonság szoros tarto-

zéka az előzőnek, hiszen a rendszerek nyílt jellege feltételezi az anyag, az energia vagy az információ be- és kimenetét.

Bár az értékes elemzésből kimaradt néhány fontos jellemvonás tárgyalása (integritás, tér-időbeli stabilizálódás, alkalmazkodóképesség, finalitás stb.), C. Fríntu tanulmánya mégis lényeges hozzájárulás a közgazdasági kategóriák újszerű, rendszerelméleten alapuló kutatási módszerekkel folytatott tanulmányozásához.

S. J.

SAKOSODÓ RENDSZERELMÉLET? (Magyar Tudomány, 1973. 11.)

Jelentős eseményről számol be a folyóirat Tudományos Élet című rovatában Kiss István: az 1973 júniusában Sopronban megtartott első magyarországi rendszerelméleti konferenciáról. Ezen a nemzetközi viszonylatban is érdeklődést keltett tanácskozáson a legkülönbébb szaktudományok képviselői (e szaktudományokban a rendszerszemléletet érvényesítő kutatók) vettek részt, és három fő témakörben 45 előadást terjesztettek elő, amelyek meghallgatását élénk viták és „késő éjszakai órákba nyúló” megbeszélések követték.

Lehetetlenség a mintegy 600 nyomtatott oldalnyi előadás- és vitaanyagot összefoglaló beszámolót tovább kivonatolnunk oly módon, hogy nyomon követhessük az összes szönyegre került kérdéseket; be kell érünk a három témakör ismertetésével s a legfontosabbnak tűnő tanulságokkal. E témakörök, a e-lyeket nem a konferencia rendezősege jelölt ki, hanem az előre beküldött előadások természetes csoportosulása szabott meg, a következők voltak:

1. a komplex rendszerek megértését és kezelését (szabályozását) elősegítő modellek kérdései, a komplexitás természetének vizsgálata;

2. az alkotóképesség (kreativitás) egyéni és közösségi változatainak vizsgálata, különös tekintettel az utóbbira, valamint a problémamegoldás elmélete;

3. az eddigi rendszerelméleti eredmények lehetséges alkalmazásait példázó előadások; a rendszerszemléletű alkotótevékenység és a rendszertervezés vizsgálata.

Ha nem annyira az elméleti „megvalósításokra”, mint inkább a nyitva maradt kérdésekre összpontosítjuk figyelmünket, az első témakörrel kapcsolatban az a tanulság látszik megfogalmazódni előtűnk, amit a záróülés egyik előadása is hangsúlyozott: a rendszerek vizsgálatának három, itt előtérbe került megközelítési módja közül (formális matematikai vagy logikai, verbális elméleti, valamint gyakorlati „alkalmazói” megközelítés)

önmagában egyik sem kielégítő — tehát e megközelítési módok szintézisére volna szükség, hogy a rendszerelmélet az összes kialakult tudományágakat egységbe foglaló szerepének megfelelőhessen. Tisztazni kell továbbá a rendszerek hierarchiája elvének értékét és hasznát, a rendszer és a modell viszonyát, valamint más részletkérdéseket.

Érdekes rendszerszemléletű választ adott mind az egyéni, mind a közösségi alkotóképesség kérdésre Horányi Özséb és Szépe György előadása a második témakörben. Megállapították, hogy „egy rendszer kreativitásának szükséges feltétele, hogy a rendszer tartalmazzon információs alrendszert”, s a kreativitás tulajdonképpen nem egyéb, mint az információs alrendszerben jelentkező ellentmondások megoldása. Szellemes, a konferencia résztvevőire célzó példájukkal: „egy interdiszciplináris gyülekezet olyan rendszer, amelyben az említett inkongruencia szükségszerűen megvan. Épp ez a biztosíték arra, hogy — az inkongruenciák megoldása révén — az ilyen szakmaközi összetételű megbeszélés kreatív jellegű lesz.”

Jóllehet elméleti szempontból kevésbé igényesnek látszottak, fontos gyakorlati eredményekről számoltak be a harmadik témakör előadásai, amelyeknek „legtöbbje igen jól mutatta a rendszerszemlélet tudatos és következetes érvényre jutásának előnyeit” a különféle szaktudományokban. Ezekkel kapcsolatban a jelen tudománytörténeti pillanatra vonatkozó legfőbb tanulságot azonban már a nyitó előadások egyike, F. P. Hanika professzornak, az Osztrák Kibernetikai Társaság alelnökének expoziója megfogalmazta, amikor felhívta a figyelmet arra, hogy „a rendszerelmélet alkalmazása sok tudományágban már bizonyos szakorientációjú, elkülönülő jeleket mutat. Ha nem ismerjük fel ezeket az irányzatokat idejében és nem hangsúlyozzuk eléggé a rendszer egyesítő erejét, egy évtized alatt oda jutunk, hogy a specializált, alkalmazott rendszerelméletek sokasága szét fogja rombolni azt a minden tudományszakra vonatkozó értéket, amelyet a rendszerelmélet ma képvisel.”